

Bir Şairin İzinden: Edirneli Ahmed Rüşdî Gerçek mi Yoksa Hayalî Bir Şahıs mı?

In the Footsteps of a Poet: Is Ahmed Rüşdî from Edirne a Real or an Imaginary Person?

Fatma İMAMOĞLU¹

Öz

Çalışmamızda üzerine yüksek lisans tezleri yapılan ‘Ammeci lakaplı Rüşdî mahlaslı 17. yüzyıl şairi Ahmed’in gerçek mi yoksa hayalî bir şahıs mı olduğu, tezkireler ile biyografik kaynaklarda şaire isnat edilen şiirlerin bulunduğu Divân’ın gerçekte kime ait olduğu sorularına cevap aranması amaçlanmıştır. Ayrıca bu iki hususun eski ve yeni dönem çalışmalarına yansımaları üzerinde durulması hedeflenmiştir. Çalışmanın amacı doğrultusunda öncelikle Klasik Türk Edebiyatı döneminde Rüşdî mahlasını kullanmış tüm şairler tespit edilerek hayat hikâyeleri ve eserleri incelenmiştir. Geçmişte ve günümüzde şair ve kendisine isnat edilen şiirlerin bulunduğu Divân hakkında bilgi veren kaynaklara ulaşılmaya çalışılmış, bu kaynaklardaki bilgiler karşılaştırılmıştır. Yapmış olduğumuz araştırma ve incelemeler sonucunda Edirneli Ahmed Rüşdî’ye isnat edilen şiirlerden biri dışında hepsinin bir başka 17. yüzyıl şairi olan Mostarlı Sahhaf Ahmed Rüşdî’ye ait olduğu tespit edilmiştir. 17. yüzyılda yaşadığı iddia edilen Edirneli Ahmed Rüşdî’nin ise aslında Edirneli Mehmed Reşid olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Safâyî Tezkiresi’nde Mostarlı Sahhaf Ahmed Rüşdî’ye ait bir şiirin Edirneli Mehmed Reşid’e aitmiş gibi gösterilmesi ve şairin mahlasının Reşid yerine Rüşdî olarak aktarılması ile başlayan yanlışla ilerleyen yüzyıllarda başkalarının da eklenmesi Edirneli Ahmed Rüşdî adlı 17. yüzyılda yaşamış hayalî bir şahsın ortaya çıkmasına sebep olmuştur. Ayrıca 19. yüzyılda yaşamış Edirneli Ahmed Rüşdî adlı bir şairin daha oluşu mevcut durumun daha girift hâle gelmesine yol açmıştır.

Anahtar kelimeler: Edirneli Ahmed Rüşdî, Mostarlı Sahhaf Ahmed Rüşdî, Edirneli ‘Ammeci Mehmed Reşid, Rüşdî Divânı, 17. yüzyıl Klasik Türk Edebiyatı

ABSTRACT

In this study, we aimed to answers whether the 17th-century poet Ahmed, nicknamed ‘Ammeci’ and going by the pseudonym ‘Rüşdî,’ is a real or an imaginary person, who actually belongs to the Divân, a collection of poems that is attributed to him in biographies and biographical sources. Additionally, we reflect on this question based on works from the old and new periods. In accordance with the purpose of the study, we identified all the poets who used the Rüşdî pseudonym in the Classical Turkish literature period and examined their life stories and works. We sought sources that gave information about the poet and the poems attributed to him and compared them in a document analysis. As the result of our research and examination we determined that all

Sorumlu yazar/Corresponding author:

Fatma İmamoğlu (Dr. Öğr. Üyesi),
Haliç Üniversitesi, Fen Edebiyat Fakültesi,
Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü, İstanbul, Türkiye
E-posta: fatmaimamoglu@halic.edu.tr
ORCID: 0000-0001-5378-2649

Başvuru/Submitted: 30.08.2023

Revizyon talebi/Revision requested:

25.10.2023

Son revizyon/Last revision received:

03.11.2023

Kabul/Accepted: 17.04.2024

Atıf/Citation: İmamoğlu, Fatma. "In the Footsteps of a Poet: Is Ahmed Rüşdî from Edirne a Real or an Imaginary Person?." *Türkiyat Mecmuası-Journal of Turkology* 34, 1 (2024): 95-112.

<https://doi.org/10.26650/iuturkiyat.1352489>

of the poems attributed to Ahmed Rüşdî from Edirne belong to another 17th-century poet, Sahhaf Ahmed Rüşdî from Mostar. We also concluded that Ahmed Rüşdî from Edirne, who is claimed to have lived in the 17th-century, is actually Mehmed Reşid from Edirne. In Safâyi's tezkire, the mistake started when a poem by Sahhaf Ahmed Rüşdî from Mostar was portrayed as belonging to Mehmed Reşid from Edirne and the poet's pseudonym was transferred as Rüşdî instead of Reşid. This continued over in the following centuries, leading to the emergence of an imaginary person named Ahmed Rüşdî from Edirne who lived in the 17th-century. In addition, the existence of a poet named Ahmed Rüşdî from Edirne, who lived in the 19th-century, made solving the problem more complex.

Keywords: Ahmed Rüşdî from Edirne, Sahhaf Ahmed Rüşdî from Mostar, 'Ammeci Mehmed Reşid from Edirne, Rüşdî Divan, 17th-century Classical Turkish literature

EXTENDED ABSTRACT

In Classical Turkish Literature, the primary sources from which we can obtain information about the lives, literary figures and works of poets and writers, apart from their own works, are biographical works and especially biographies. Tezkires include information about the life stories of the poets such as their place and date of birth, name, nickname, family, profession, education level, main teachers, date of death, place of death, as well as poetry samples taken from their works and evaluations about their literary personalities. However, it is not possible to find all this information in the biographies of every poet. The style and method adopted by the tezkire writer while creating his work, the poet's closeness to the literary environment, his degree of importance, etc. matters; It causes the information given about the poet to expand or narrow. The information given in tezkires, especially about poets of secondary importance, is often limited to the date of death, hometown, and nicknames. The fact that poets use pseudonyms other than their own names while creating their works with a traditional understanding, that they do not give much information about themselves in their works, and that the information and poetry examples given in biographies and biographical sources for some poets are insufficient or inconsistent, leads to the problems of creating the life stories of the poets and the real authorship of some of the works. It makes it difficult for researchers to determine who it belongs to.

In this study, we aimed to answer the question of whether Ahmed from Edirne, nicknamed Ammeci and with the pseudonym Rüşdî, who is claimed to have lived in the 17th-century, is a real or an imaginary person and whether the Dîvân, a collection of poems attributed to Rüşdî, actually belong to Ahmed from Edirne. Because the Dîvân has been shown to belong to the 17th-century poet, Ahmed Rüşdî from Mostar, we first performed a literature review to consult all sources that gave any information about both poets and their divans and then performed a document analysis to attempt to solve the puzzle by following the data.

Dîvân, which was written by a poet with the pseudonym Rüşdî in the 17th-century, was written between the years 1107/1695 and 1110/1698. According to Ekici (2006), who prepared the critical text of the Dîvân, there are 196 ghazals, 1 of which is written in tawhid, 4 are written in naat, 193 in Turkish, and 3 in Persian; it consists of 87 historical poems, 403 matlas, 30 curriculum, 12 verses, 7 stanzas, and 1 masnavi, 6 of which were written in Turkish and 1 in Persian. There are three master's studies on the transfer of the work to today's letters that

were prepared on different dates. Whereas Kayhan and Ekici show the author of the *Dîvân* as Ahmed Rüşdî from Mostar, Tunadurur points to Ahmed Rüşdî from Edirne as the author of the work, and Dogan and Yörür support that determination.

As the result of our research, we conclude that the author of the Rüşdî *Dîvân* is Ahmed Rüşdî from Mostar, who is known as the Sahhaf. We have determined that the person named Ahmed Rüşdî from Edirne, whom Tunadurur, Dogan, and Yörür claim is the author of the work and who is claimed to have lived in the 17th-century, did not actually exist and was created as a result of the change in the information of Reşid Mehmed from Edirne. We also conclude that the first source that led old and new period researchers to make this mistake is the information in the *Safâyî Tezkiresi*. We show that biographers mistakenly gave the pseudonym of Reşid, Mehmed from Edirne, who famously went by the nickname Ammeci, and that the poem samples given for Ahmed Rüşdî from Mostar and the person in question were taken from the same work, and we argue that this was the first source of the mistakes in later studies.

In contrast, in all sources that gives information about Ahmed Rüşdî from Mostar, there is no hesitation about the poet's name, pseudonym, or date of death or that the poetry samples belonged to him. Another piece of information that supports the fact that the poems in the *Dîvân* belong to Ahmed Rüşdî from Mostar is the statement *Dîvân-ı Rüşdî-i Mostarî el-Ma'rûf bi-Sahhâf*, which is at the beginning of the copy number 505 registered in Yapı Kredi Sermet Çifter Research Library. Additionally, the date of death of the person called Edirneli Ahmed or Mehmed is recorded as 1105/1693-94 in many sources that provide information about him. However, it is known that the Rüşdî *Dîvân* was written in 1107/1695 or later, based on the date poem that was produced after Bâkî Pasha was promoted to the rank of vizier. It is clear that the poet from Edirne was not alive at this date, so it was not possible for him to see or write about such an event.

Giriş

Klasik Türk Edebiyatında şair ve yazarların kendi eserleri dışında onların hayatı, edebî şahsiyeti ve eserlerine dair bilgi edinebileceğimiz birincil kaynaklar biyografik eserler ve bilhassa tezkirelerdir. Tezkirelerde şairlerin doğum yeri ve tarihi, adı, lakabı, ailesi, mesleği, öğrenim durumu, başlıca hocaları, ölüm tarihi, ölüm yeri gibi yaşam öykülerine dair bilgiler yer verilirken aynı zamanda eserlerinden alınmış şiir örneklerine ve edebî şahsiyetlerine dair değerlendirmelere yer verilir. Ancak her şair için tezkirelerde bu bilgilerin tamamına tesadüf etmek mümkün değildir. Tezkire yazarının eserini oluştururken benimsediği üslup ve metot, şairin edebî muhitlere yakınlığı, önem derecesi vb. hususlar; şair hakkında verilen bilgilerin genişlemesine ya da daralmasına sebep olmaktadır. Tezkirelerde bilhassa ikincil öneme sahip şairlere yönelik verilen bilgiler çoğu kez ölüm tarihi, memleket ve lakap bilgisi ile sınırlı kalmaktadır. Şairlerin gelenekten gelen bir anlayışla eserlerini oluştururken kendi adları dışında mahlas adı verilen takma adlar kullanmaları, eserlerinde kendileri hakkında fazla bilgi vermemeleri ve kimi şairlere yönelik tezkire ve biyografik kaynaklarda verilen bilgi ve şiir örneklerinin yetersiz ya da tutarsız oluşu şairlerin hayat hikâyesini oluşturmak ve bazı eserlerin gerçekte kime ait olduğunu tespit etmek hususunda araştırmacıların işini zorlaştırmaktadır.

Klasik Türk edebiyatında kaleme alınan eserlerin yukarıda zikrolunan sebeplerden ötürü günümüz araştırmacılarınca kimi zaman farklı bir adla kimi zaman da farklı bir şaire atfedilerek çalışılması tesadüf edilen bir durumdur. 17. yüzyılda kaleme alınan *Rüşdî Dîvânı*'nı tanıtmak amacıyla hazırlanan bir ansiklopedi maddesi için yapmış olduğumuz kaynak taraması sonucunda araştırmamıza konu olan eserin günümüz çalışmalarında Rüşdî mahlaslı¹ iki farklı şaire atfedilerek çalışıldığı tespit edilmiş ve eser üzerine farklı tarihlerde yazılmış 3 yüksek lisans çalışmasına ulaşılmıştır. Kayhan (1991) ve Ekici (2006) tarafından hazırlanan tez çalışmalarında eserin yazarı Mostarlı Sahaf Ahmed Rüşdî olarak gösterilirken; Tunadurur'un (2012) çalışmasında eser, Edirneli Ahmed Rüşdî'ye ait olarak gösterilmiştir.

1 *Tezkirelere Göre Divan Edebiyatı İsimler Sözlüğü* adlı çalışmada Rüşdî mahlasını kullanan 10 farklı şairden bahsedilmektedir. *Türk Edebiyatı İsimler Sözlüğü (TEİS)*'ne ise Rüşdî mahlaslı ikisi Âşik edebiyatı mensubu olarak kaydedilen toplam 26 şair mevcuttur. *TEİS*'te Rüşdî mahlaslı şairlerden beşinin asıl adı Ahmed olarak kaydedilmiştir. Söz konusu beş şairden Mostarlı Sahaf Ebu'r-Reşid Ahmed Rüşdî Efendi ve Edirneli Ahmed/Mehmed Rüşdî Efendi 17. yüzyıl; Urfalı Ahmed Rüşdî Efendi 18. yüzyıl; Edirneli Rüşdî Ahmed Efendi ve Gedizli Ahmed Rüşdî Paşa 19. yüzyılda yaşamıştır. Bilgilerden de anlaşılacağı üzere biyografik kaynaklarda Edirneli Ahmed Rüşdî olarak anılan biri 17. yüzyıl, biri 19. yüzyılda yaşamış iki şair mevcuttur. Çalışmamıza konu olan 17. yüzyıl şairi Edirneli Ahmed dışında 'Ammeci lakabını kullanan başka bir şaire ise tesadüf edilmemiştir. Verilen bilgilere ve söz konusu şairlere yönelik detaylı bilgi için bk. Halûk İpekten vd., *Tezkirelere Göre Divan Edebiyatı İsimler Sözlüğü* (Ankara: Kültür Turizm Bakanlığı Yayınları, 1988), 396-97.; İsmail Hakkı Aksoyak, *RÜŞDÎ, Mehmed/Ahmed Rüşdî Efendi (Türk Edebiyatı İsimler Sözlüğü (TEİS), 2014)* Erişim 15 Ağustos 2023, <https://teis.yesevi.edu.tr/madde-detay/rusdi-mehmed-rusdi-efendi-siracda>.; İsmail Hakkı Aksoyak, "RÜŞDÎ, Ahmed Efendi", *(Türk Edebiyatı İsimler Sözlüğü (TEİS), 2014)*, Erişim 15 Ağustos 2023, <https://teis.yesevi.edu.tr/madde-detay/rusdi-ahmed-efendi>. İsmail Hakkı Aksoyak, "Rüşdî, Sahaf Eb'r-Reşid Ahmed Rüşdî Efendi", *(Türk Edebiyatı İsimler Sözlüğü (TEİS), 2014)*, Erişim 15 Ağustos 2023, <https://teis.yesevi.edu.tr/madde-detay/rusdi-sahaf-eburresid-ahmed-rusdi>.; Beyhan Kesik, "RÜŞDÎ, Ahmed Rüşdî Efendi", *(Türk Edebiyatı İsimler Sözlüğü (TEİS), 2015)*, Erişim 15 Ağustos 2023, <https://teis.yesevi.edu.tr/madde-detay/rusdi-ahmed-rusdi-efendi>; Mehmet Arslan, "RÜŞDÎ PAŞA, Ahmed Rüşdî Paşa, Gedizli", *(Türk Edebiyatı İsimler Sözlüğü (TEİS), 2014)*, Erişim 15 Ağustos 2023, <https://teis.yesevi.edu.tr/madde-detay/rusdi-pasa-ahmed-rusdi-pasa-gedizli>.

Bu çalışmada 17. yüzyılda kaleme alınan *Rüşdî Dîvânı*'nın gerçekte kime ait olduğu sorusuna cevap aranması ayrıca eser üzerine bir yüksek lisans çalışması yapan Tunadurur'un eserin yazarı olarak gösterdiği Edirneli Ahmed Rüşdî'nin gerçekte var olup olmadığının tespit edilmesi; tam olarak çözüme kavuşturulamamış bu iki hususun eski ve yeni dönem çalışmalarına yansımaları üzerinde durulması amaçlanmıştır. Bu amaca yönelik olarak öncelikle araştırmamıza konu olan *Dîvân* ve bu *Dîvân*'ın günümüz harflerine aktarımı üzerine hazırlanmış 3 yüksek lisans çalışması hakkında bilgi verilecektir.

Rüşdî Dîvânı

17. yüzyılda Rüşdî mahlaslı bir şair tarafından kaleme alınan *Dîvân*'ın tam olarak hangi tarihte yazıldığı bilinmemektedir. Ancak *Dîvân*'da yer alan en geç dönemli tarih manzumesinin Bâkî Paşa adlı bir zatın 1107/1695 yılında vezirlik rütbesine terfi etmesi üzerine düşürülmüş olmasından² ve eserin günümüze ulaşan en eski tarihli nüshasının istinsah tarihinin 20 Cemaziyelâhir 1110/25 Aralık 1698³ olduğu bilgisinden yola çıkarak eserin, 1107/1695-1110/1698 yılları arasında yazılmış olduğu sonucuna ulaşılmıştır.

Dîvân; Ekici, tarafından hazırlanan tenkitli metne göre 1'i tevhid, 4'ü naat türünde yazılmış 8 kaside, 193'ü Türkçe, 3'ü Farsça 196 gazel; 87 tarih manzumesi, 403 matla, 30 müfred, 12 nazm, 6'si Türkçe, 1'i Farsça olarak kaleme alınmış 7 kıt'a ve 1 mesneviden oluşmaktadır.⁴ *Dîvân*'ın kime sunulduğu bilgisi bilinmemekle birlikte eserde; Reisü'l-küttâb Râmi Mehmed Paşa (ö. 1119/1708), Müftü Feyzullah Efendi (ö. 1115/ 1703) ve *Dîvân*'da geçen "merhum" ifadesinden eserin yazıldığı tarihte vefat ettiği anlaşılan Musahip Mustafa Paşa (ö.1096/1685) için yazılmış kasideler mevcuttur.⁵

Şiirlerinden övgüyle bahsedilen Rüşdî, *Dîvân*'ında genel temayüle uygun olarak ekseriyetle tasavvuf, aşk ve tabiat gibi konulara yer vermiştir.⁶ *Rüşdî Dîvânı*'nı dönemindeki diğer eserlerden ayıran en büyük özelliği içerisinde devrin sosyal ve siyasi olaylarına ışık tutan ustaca yazılmış tarih manzumeleri barındırmasıdır.⁷ Eserin günümüze ulaşmış 12 nüshası mevcuttur.⁸

2 Tamamı 11 beyitten oluşan tarih manzumesinin son beyti şöyledir: *Bezmine dâhil olanlar didiler târihin/Dâ'im ol 'izz ile devlet ile Bâkî Paşa*" Melike Tunadurur, *Edirneli Ahmed Rüşdî Divanı* (Yüksek Lisans tezi, Trakya Üniversitesi, 2012), 180.

3 Adnan Kadrić, "Uvod U Poetiku Dîvana Ahmeda Rušdija Mostarca", *Prilozi Za Orijentalnu Filologiju Izlazi Jedanput Godisnje*, 71 (2022), 104.

4 Hatice Ekici, *Sahhaf Rüşdî ve Divanı'nın Tenkitli Metni* (Yüksek Lisans tezi, Balıkesir Üniversitesi, 2006), 36.

5 Fatma İmamoğlu, *Dîvân (Rüşdî, Ebu'r-Reşid Ahmed Efendi)*, (*Türk Edebiyatı Eserler Sözlüğü* (TEES), 2022), Erişim 15 Ağustos 2023, <http://tees.yesevi.edu.tr/madde-detay/divan-rusdi-ebu-r-resid-ahmed-efendi>.

6 Tunadurur, "Edirneli Ahmed Rüşdî Divanı", iii.

7 İmamoğlu, "Dîvân (Rüşdî, Ebu'r-Reşid Ahmed Efendi)".

8 Kadrić, Mostarlı Ahmed Rüşdî'ye yönelik hazırlanmış olduğu çalışmasında eserin 11 nüshasından bahsetmektedir. Bu nüshalara yönelik bilgi için bk. Adnan Kadrić, "Uvod U Poetiku Dîvana Ahmeda Rušdija Mostarca", 104. Eserin Kadrić tarafından belirtilen 11 nüshasına ek olarak tespit edilen bir diğer nüshası ise Tunadurur ve Doğan'ın da çalışmalarında istifade ettiği müellifinin Ahmet Rüşdî Edirneli olarak kataloglandığı Edirne Selimiye Kütüphanesi 2198 numarada *Divanı Ahmet Rüşdî* adıyla kayıtlı nüshadır.

Rüşdî Dîvânı Üzerine Yapılan Tez Çalışmaları

Eserin günümüz harflerine aktarımı üzerine farklı tarihlerde yapılmış 3 yüksek lisans çalışması mevcuttur. Bu çalışmalardan ilki H. Kayhan tarafından 1991 yılında *Rüşdi Hayatı, Edebî Kişiliği ve Divanının Tenkitli Metni* adıyla hazırlanmıştır.⁹ Öyle sanıyoruz ki birinci çalışmadan haberdar olmayan H. Ekici, 2006 yılında *Sahhaf Rüşdi ve Divanı'nın Tenkitli Metni* adıyla *Rüşdî Dîvânı*'nı ikinci kez çalışmıştır. Çalışmada, *Dîvân*'ın İstanbul Üniversitesi Kütüphanesi 2946/1, Süleymaniye Kütüphanesi 445/1 ile 275/4 ve Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi 771, 782/1, 1625 numaralarda kayıtlı bulunan 6 nüshasından faydalanılarak eserin tenkitli metni ortaya koyulmuştur. Son olarak söz konusu *Dîvân*'ın; Edirne Selimiye 2198 numarada kayıtlı nüshası 2012 yılında Tunadurur tarafından Edirneli Ahmed Rüşdî adlı başka bir şaire atfedilerek *Edirneli Ahmed Rüşdi Divanı* adıyla tekrar çalışılmıştır. Tunadurur'un kendisinden önce yapılan çalışmalardan haberdar olmadığı, diğer iki çalışmadan farklı olarak *Dîvân*'ı Rüşdî mahlaslı başka bir şaire ait olarak göstermesinden ve Kayhan ve Ekici'deki okuma hataları ile bu çalışmadaki okuma hatalarının farklı olmasından anlaşılmaktadır. Eser üzerine yapılan son tez çalışması ise Doğan'a aittir.¹⁰ Doğan, Tunadurur'un çalışmasından yararlanarak *Rüşdî Dîvânı*'nın bağlamli işlevsel sözlüğünü hazırlamış, Tunadurur'un eserin yazarına yönelik aktardığı bilgileri yinelemiştir. Söz konusu *Dîvân*'ın kime ait olduğuna yönelik yapılan en güncel çalışma ise Yörür'e aittir. Yörür, çalışmasında *Dîvân*'ın asıl yazarının Mostarlı Ahmed Rüşdî değil, Edirneli Ahmed Rüşdî olduğunu iddia etmektedir.¹¹

Dîvân'da yer alan ve müellifin *Fakir Kendi Lihyeme Olan Târîhdür* başlığı altında sakalı için düşürmüş olduğu “*Didi hâtîf hattımın târîhini/Ahmedâ hattın mübârek ide Hak (H.1074/M.1663)*”¹² tarih beytinden ve *Dîvân*'da yer alan şiirlerde kullanmış olduğu mahlas bilgisinden yola çıkarak eserin müellifine dair ulaşılabilen en kesin ve doğru bilgi; şairin 17. yüzyılda yaşadığı, asıl adının Ahmed olduğu ve Rüşdî mahlasını kullandığıdır. Ancak eserde yer alan bu bilgiler söz konusu *Dîvân*'ın müellifinin kim olduğunu belirlemek için yeterli gelmemektedir. Bu sebeple yukarıda bahsi geçen çalışmalarda eserin sahibi olduğu iddia edilen Mostarlı Ahmed Rüşdî ve Edirneli Ahmed Rüşdî hakkında tezkire ve biyografik kaynaklarda verilen bilgileri aktarmanın uygun olacağı inancındayız.

9 Kayhan, çalışmasında; H. Ekici'nin de tez çalışmasında istifa ettiği İstanbul Üniversitesi, Türkçe Yazma Eserler Kütüphanesi 2946/1 numarada kayıtlı nüsha ile Süleymaniye Yazma Eserler Kütüphanesi numara 445/1 ile 275/4'te kayıtlı nüshalarından istifa etmiştir, bk. Hasibe Kayhan, *Rüşdi (Hayatı, Edebî Kişiliği ve Divanının Tenkitli Metni)*, (Yüksek Lisans tezi, Selçuk Üniversitesi, 1991), 43-45.

10 Gurbet Doğan, *Edirneli Ahmed Rüşdî Dîvânı (Bağlamli Dizin ve İşlevsel Sözlük)* (Yüksek Lisans tezi, Gaziantep Üniversitesi, 2021).

11 Ali, Yörür, “Bu Dîvân Kimin? Üç Tez, İki Şair, Bir Dîvân: Edirneli Ahmed Rüşdî Dîvânı Üzerine”, *Payitaht Edirne Üzerine Dil-Tarih-Edebiyat Araştırmaları* içinde, (Çanakkale: Paradigma Akademi Yayınları, 2021), 139-147.

12 Ekici, “Sahhaf Rüşdi ve Divanı'nın Tenkitli Metni”, 307.

Mostarlı Ahmed Rüşdî

Asıl adı Ahmed'dir. 1047/1637 yılında¹³ Mostar'da doğmuştur. Bir dönem sahhaflık yaptığı için Sahhaf lakabıyla anılan Rüşdî, 1645 yılında İstanbul'a gelerek Galata Sarayı'na alınmış ve burada yetiştirilmiştir. 1673'te Mekke kadısı Abdurrahimzâde Mehmed Efendi'den mülazemet alarak müderris olmuştur. 1675'te Mısır valisi Defterdar Ahmet Paşa ile Kahire'ye gitmiş, burada yaklaşık bir yıl kalmış, sonrasında İstanbul'a gelmiştir. 1685'te Çan kazasına kadı olarak tayin edilmiş, bu görevine devam ederken 3 Mayıs 1700'de vefat etmiştir.¹⁴

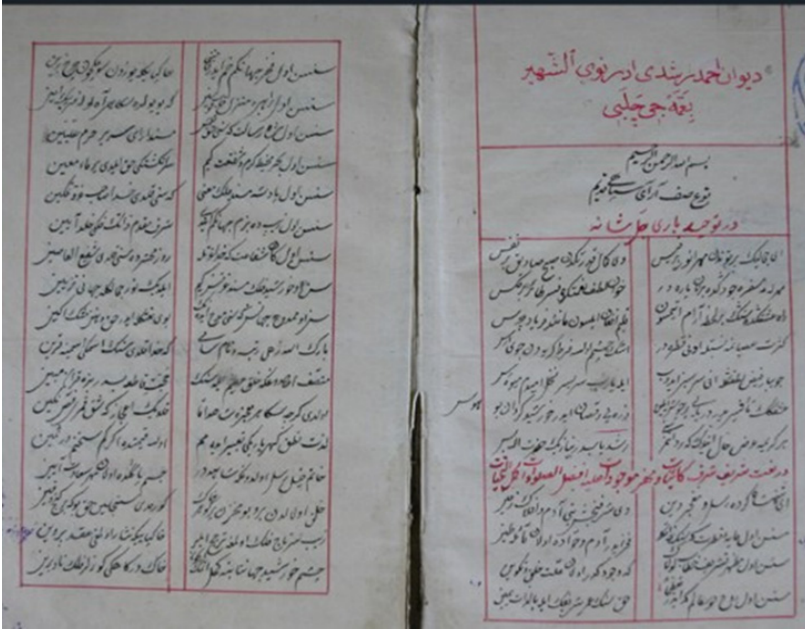
Tezkire ve biyografik kaynaklarda Mostarlı Ahmed Rüşdî'ye ait olarak gösterilen 135 şiir örneğine yer verilmiştir. Şair hakkında bilgi veren kaynakların hiçbirinde şairin adı, mahlası, ölüm tarihi vb. hususlar ile şiir örneklerinin Mostarlıya aidiyeti konusunda bir tereddüde yer verilmemiştir. Kaynaklar incelendiğinde Safâî ve Sâlim tezkiresinde yer alan *Şeyh Hasan-ı Cihân-gîri*'ye ait bir tarih beyti ve yine Safâî tezkiresinde yer alan *gelür görünür* redifli bir gazel ile *Tuhfe-i Nâilî*'de yer alan *çıkâr* redifli gazel dışındaki tüm şiir örneklerinin Kayhan, Ekici ve Tunadurur tarafından hazırlanan tez çalışmalarında yer aldığı tespit edilmiştir. Bu durum çalışmamıza konu olan *Dîvân*'ın Mostarlı Ahmed Rüşdî'ye ait olduğunu gösteren en güçlü delillerden biridir.

Çalışmamıza konu olan *Dîvân*'da yer alan şiirlerin Mostarlı Ahmed Rüşdî'ye aidiyetini destekleyen bir başka bilgi ise *Dîvân*'ın Yapı Kredi Sermet Çifter Araştırma Kütüphanesi 505 numaralı nüshasının başında yer alan *Dîvân-ı Rüşdî-i Mostarî el-Ma'rûf bi-Sahhâf* ibaresidir. Ayrıca içerisinde II. Mustafa'nın (S. 1695-1703) mührü bulunması sebebiyle eserin en eski tarihli nüshalarından biri olduğu anlaşılan Topkapı Sarayı Müzesi Revân Kütüphanesi 782/1'de kayıtlı nüshasında matlalar '*İbtidâ-yı Metâli*'-i *Merhûm Rüşdî Efendi eş-Şöhret-i bi-Sahhâf* başlığı altında verilmiştir.¹⁵

13 Mehmed Süreyya, *Sicill-i Osmanî*, 5. cilt. haz. Nuri Akbayar (İstanbul: Türk Vakfı Yurt Yayınları, 1996), 1404.

14 Nuran Altuner, *Safâî ve Tezkiresi (İnceleme-Tenkitli Metin-İndeks)* (Doktora tezi, İstanbul Üniversitesi, 1989), 256-57.; İsmail Belig, *Nuhbetü'l-Âsâr li-Zeyli Zübdetü'l-Eş'ar*, haz. Abdulkerim Abdulkadiroğlu (Ankara: Atatürk Kültür Merkezi Başkanlığı Yayınları, 1999), 120.; Bursalı Mehmed Tahir, *Osmanlı Müellifleri*, 2. cilt. (İstanbul: Meral Yayınevi, 1972), 304.; Seyrekzâde Mehmet Âsım, *Zeyli Zübdetül-Eş'âr*, haz. Ali Osman Coşkun (Ankara: Kültür Turizm Bakanlığı Yayınları, 2019), 54.; Mîrzâ-zâde Mehmed Sâlim Efendi *Tezkiretü's-Şu'arâ (İnceleme-Metin)*, haz. Adnan İnce (Ankara: Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, 2018), 218-20.; Resul Kaya, *Mehmet Nâil Tuman ve Tuhfe-i Nâilî'si (İnceleme-Metin-İndeks Sayfa 301-400)* (Yüksek Lisans tezi, Balıkesir Üniversitesi, 2008), 125.; Şeyhi Mehmed Efendi, *Vekâiyü'l-Fuzalâ Şeyhi'nin Şakâ'ik Zeyli*. 3. cilt. haz. Ramazan Ekinci (İstanbul: Türkiye Yazma Eserler Kurumu Başkanlığı Yayınları, 2018.) 2296-98.; Aksoyak, "Rüşdî, Sahaf Eb'r-Reşid Ahmed Rüşdî Efendi".

15 Ekici, "Sahhaf Rüşdî ve Divanı'nın Tenkitli Metni", 43.

Resim 2. Ahmet Rüşdî Edirneli, Edirne Selimiye Yazma Eserler Kütüphanesi, Numara 2198, 1b-2a.

Araştırmacıları böyle bir sonuca götüren bir diğer husus ise tezkire ve biyografik kaynakların bazılarında¹⁶ söz konusu *Dîvân* içindeki şiir örneklerinin aynı zamanda Edirneli Ahmed Rüşdî'ye ait olarak gösterilmiş oluşudur.

Yukarıdaki bilgilerden de anlaşılacağı üzere *Dîvân*'ın Yapı Kredi Sermet Çifter 505 ve Topkapı Sarayı Müzesi Revan Kütüphanesi 782/1 numaralı nüshalarında eser, Mostarlı Sahhaf Ahmed Rüşdî'ye ait olarak gösterilirken; Selimiye 2198 numaralı nüshasında, Edirneli Ahmed Rüşdî'ye ait olarak gösterilmiştir.

Edirneli Ahmed Rüşdî

Yapmış olduğumuz incelemeler neticesinde günümüz çalışmalarında Edirneli Ahmed Rüşdî olarak geçen şahsın adı, mahlası, ölüm tarihi ve şiirlerine yönelik bazı tezkire ve biyografik kaynaklarda birbirinden farklı ve tutarsız bilgilere ulaşılmıştır. Şair hakkında bilgi veren ilk kaynaklardan biri *Safâyî Tezkiresi*'dir. Safâyî'nin "Rüşdî" başlığı altında aktardığı bilgiler şöyledir:

16 Bk. Altuner, "Safâî ve Tezkiresi (İnceleme-Tenkitli Metin-İndeks)", 256.; Kaya, "Mehmet Nâil Tuman ve Tuhfe-i Nâilî'si (İnceleme-Metin-İndeks Sayfa 301-400)", 123.; Niyazi Adıgüzel, *Edirneli Ahmet Bâdi'nin "Riyâz-ı Belde-i Edirne" Adlı Eserinin Tezkire Kısım* (Doktora tezi, Trakya Üniversitesi, 2008), 172-174.; Mehmet Siraceddin, *Mecma'-i Şu'arâ ve Tezkire-i Üdebâ*, haz. Mehmed Arslan (Ankara: Kültür Turizm Bakanlığı Yayınları, 2018), 26-27.

“*Nâmi Mehmed’dür. Mahmiye-i Edirne’den zuhûr ‘Ammeci Çelebî dîmekle meşhûr-ı cumhûr olmuştur. Evâil-i hâlinde tahsîl-i ma’ârif-i kesîreden sonra Mahmiye-i mezbûrede e’imme silkine sâlik olup Kâdı-’asker Câmî’-i Şerîfine hatîb olup 1105 senesinde fevt olmuştur. ‘Asrun şu’arâsından şâir-i bâlâ-rûte hatt-ı nesh u sülüside sâhib-i ketebe olup cümle-i Kur’an-ı ‘azimü’ş-şândan seb’a vü ‘aşere kırâ’atına kâdir ve hüsn-i savtı zâhir bir şâ’ir-i mâhir olup güzel târîhler nazm idüp Edirne’den Murâdiye Mevlevihânesi şeyhi olan Neşâtî Ahmed Dede fevtine bu târîhi nazm itmişdür.*”¹⁷

Safâyî tarafından aktarılan bilgilere göre asıl adı Mehmed olan Rüşdî mahlaslı şair, Edirnelidir ve ‘Ammeci Çelebi lakabıyla tanınmıştır. İyi bir eğitim alarak Edirne’de Kazasker Camii’nde imamlık yapmıştır. 1105/1693-94 senesinde vefat etmiştir. Nesih ve sülüs hat yazmada usta olan ve Kur’an-ı Kerim’i 17 farklı şekilde okuyabilen güzel sesli şair, tarih yazımında mahirdir. Bu bilgilerde dikkatimizi çeken husus şairin adının günümüz çalışmalarında belirtildiğinin aksine Ahmed değil, Mehmed olarak kaydedilmiş oluşudur. Üstelik bu bilgiyi şairin çağdaşı olan bir tezkire yazarının vermiş olması isim farklılığının basit bir yanlışlık olarak düşünülmesini zorlaştırmaktadır. Tezkirede şaire ait olarak gösterilen iki şiir örneğinden Neşâtî’nin ölümüne düşürülen “*Fevtini gûş edicek Rüşdî dedi târihin/ Bezm-i güzlâr-ı na’ım ola Neşâtîye makâm*”¹⁸ tarih beyti çalışmamızda bahsi geçen *Rüşdî Dîvânı* içerisinde bulunurken; *Şîşe-i ‘arş-ı berîne vaz’ eder Kerrûbiyân/Sünbül-i bâğ-ı cinândır dūd-ı âh-ı ‘âşıkân*” beytine *Rüşdî Dîvânı*’nda tesadüf edilememiştir.

Şair ile ilgili bilgi veren bir başka eski kaynak ise *Sâlim Tezkiresi*’dir. Sâlim’in *Reşîd-i Diger* başlığı altında söz konusu şaire yönelik verdiği bilgiler ise şöyledir: Edirnelidir. İmamlar arasında Mehmed Efendi olarak tanınır. Hoş sohbet ve güzel yazan bir zattır. 1105 yılında vefat etmiştir.¹⁹ Sâlim tarafından verilen ad, memleket, meslek ve ölüm tarihi bilgileri *Safâyî Tezkiresi* ile örtüşmektedir. Verilen beyit örneği de *Safâyî Tezkiresi*’nde verilen ve *Rüşdî Dîvânı*’nda bulunmadığını belirttiğimiz ikinci şiir örneği ile aynıdır. Sâlim’in bu bilgilere ek olarak *Latife* başlığı altında *Safâyî Tezkiresi*’ni tekzip amaçlı verdiği bilgiler ise oldukça dikkat çekicidir. Sâlim; tezkire yazarı Safâyî’nin Edirneli şairin aslında Reşîd olan mahlasını tezkiresinde iki kelimenin Arap harfli yazımındaki benzerlik sebebiyle sehven Rüşdî olarak yazdığını belirtmekte ve kendi verdiği bilginin doğruluğunu teyit etmek için de *Vefeyât-ı Târih-i Emir Buhârî*’yi²⁰ referans göstermektedir. Bu kaynakta da şairin mahlasının *Reşîd*

17 Altuner, “Safâî ve Tezkiresi (İnceleme-Tenkitli Metin-İndeks)”, 256.

18 Kayhan, “Rüşdî (Hayatı, Edebî Kişiliği ve Divanının Tenkitli Metni)”, 90.; Tunadurur, “Edirneli Ahmed Rüşdî Divanı”, 167.; Ekici, “Sahhaf Rüşdî ve Divanı’nın Tenkitli Metni”, 303.

19 Mîrzâ-zâde Mehmed Sâlim Efendi, *Tezkiretü’ş-Şu’arâ (İnceleme-Metin)*, 217.

20 Ünlü biyografi yazarı Şeyhî Mehmed, bazı kaynaklarda Şeyh-i Emir Buhârî Mehmed Şeyhî Efendi olarak da anılmaktadır. Bu sebeple Sâlim’in *Vefeyât-ı Târih-i Emir Buhârî* ile Şeyhî Mehmed’in *Vekâyü’l-Fuzalâ* adlı biyografi kitabını kastettiği anlaşılmaktadır. Nitekim eser üzerine bir çalışma yapan İnce, Sâlim’in Şeyhî Mehmed’in vermiş olduğu bilgilere çok güvendiği ve Reşîd ile Vâsîf maddelerinde onun eserinden istifade ettiğini belirtmektedir. Bu hususta detaylı bilgi için bk. Şeyhî Mehmed Efendi, *Vekâyü’l-Fuzalâ Şeyhî’nin Şakâ’ik Zeyli*, haz. Ramazan Ekinci, (İstanbul: Türkiye Yazma Eserler Kurumu Başkanlığı Yayınları, 2018),33.; Mîrzâ-zâde Mehmed Sâlim, *Tezkiretü’ş-Şu’arâ (İnceleme-Metin)*, 7-9.

olarak nakledildiğini bildirmektedir.²¹ Sâlim; Safâî'nin vermiş olduğu bu yanlış bilgidен ötürü mesleği imamlık olan şairin elinden öte dünyada yakasını kurtaramayacağını da latife yollu belirtmektedir.²² Sâlim'in şairin mahlasına yönelik kendinden son derece emin olarak verdiği bu bilgiler doğru olarak kabul edilecek olunursa şairin adı ve mahlası günümüz çalışmalarında söylenenin aksine *Ahmed Rüşdî* değil, *Mehmed Reşîd*'dir. Üstelik Sâlim, bu iddiasında yalnız değildir. 18. yüzyılın tezkire yazarlarından İsmail Belîğ, *Nuhbetü'l-Âsâr* ve ünlü biyografi yazarı Şeyhî Mehmed, *Vekâyiü'l-Fuzalâ*'sında Sâlim'in aktardığı bu bilgilere paralel bilgilere yer vererek şairin asıl adının Mehmed, mahlasının ise Reşîd olduğunu belirtmiş ve eserlerinde Sâlim ile aynı şiir örneğine yer vermişlerdir.²³ M. Süreyya tarafından kaleme alınan *Sicill-i Osmânî*'de de “*Reşîd Mehmed*” başlığı altında “*Edirnelidir. İmamdı. 1105'de (1693/94) vefat etti. Şairdir.*”²⁴ şeklinde Sâlim, Belîğ ve Şeyhî Mehmed'i destekleyecek bilgiler yer almaktadır.

Bilhassa ‘Ammeci lakaplı şairin yaşadığı tarihlere yakın bir tarihte kaleme alınmış oluşu yönüyle Sâlim, İsmail Belîğ ve Şeyhî Mehmed'in eserlerinde şairin adı ve mahlasına yönelik vermiş oldukları *Reşîd Mehmed* bilgisinin göz ardı edilmemesi gerektiği kanaatindeyiz.

Görüüleceği üzere şair hakkında bilgi veren tüm eski dönem biyografi kaynaklarında şairin adı Mehmed olarak aktarılmıştır. Ancak 20. yüzyıl ve sonrasındaki biyografik çalışmaların pek çoğunda bu isim yerini Ahmed'e bırakmıştır. Bu durumun sebebini 20. yüzyıl tezkire yazarlarından Mehmed Sirâceddîn'in *Mecma'-ı Şu'arâ ve Tezkire-i Üdebâ* adlı eseri ile Ahmed Bâdî'nin *Riyâz-ı Belde-i Edirne* adlı eserinde bulmaktayız. Ahmed Bâdî'nin Edirneli şaire yönelik vermiş olduğu bilgiler için *Safâî Tezkiresi*'nden faydalandığı açıktır. Kanaatimizce Bâdî, öncelikle *Safâî Tezkiresi*'nde verilen iki şiir örneğinden biri olan Neşâtî'nin ölümüne düşürülen tarih beytinden ve şairin mahlas bilgisinden yola çıkarak bu beytin bulunduğu *Dîvân*'a ulaşmıştır. Söz konusu *Dîvân*'ı inceleyen Bâdî, *Dîvân*'da yer alan müellifin sakalına düşürmüş olduğu tarih beytinden yola çıkarak Edirneli şairin asıl adının Ahmed olduğu kanaatine varmıştır. A. Bâdî'ye Edirneli şairin asıl adının Ahmed olduğunu düşündüren, müellifin kendi sakalı için düşürdüğü tarih beyti şöyledir:

Didi hâtif hattımın târîhini
*Ahmedâ hattın mübârek ide Hak*²⁵

Dîvân'da bulunan şiirlerde yer alan Rüşdî mahlasından ötürü Bâdî, şairin mahlasını Reşîd olarak nakletmeleri sebebiyle asıl yanlışya düşenin Safâî değil; Sâlim ve Şeyhî Mehmed Efendi olduğunu da iddia eder.²⁶

21 Sâlim'in Safâî Tezkiresi'ne yönelik eleştirileri M. Karataş tarafından derlenmiştir. bk. Muzaffer Karataş, “Sâlim Tezkiresinde Safâî ve Tezkiresine Tenkitler”, *Hikmet-Akademik Edebiyat Dergisi* [Journal of Academic Literature], 4/9, (2018): 173 – 188.

22 Mirzâ-zâde Mehmed Sâlim Efendi, *Tezkiretü'ş-Şu'arâ (İnceleme-Metin)*, 218.

23 İsmail Belîğ, *Nuhbetü'l-Âsâr li-Zeyli Zübdetü'l-Eş'ar*, 130-31; Şeyhî Mehmed Efendi, *Vekâyiü'l-Fuzalâ Şeyhî'nin Şakâ'ik Zeyli*, 2031.

24 Süreyya, *Sicill-i Osmânî*, 1380.

25 Adıgüzel, “Edirneli Ahmet Bâdî'nin “Riyâz-ı Belde-i Edirne” Adlı Eserinin Tezkire Kısmı”, 307.

26 Adıgüzel, “Edirneli Ahmet Bâdî'nin “Riyâz-ı Belde-i Edirne” Adlı Eserinin Tezkire Kısmı”, 175.

Öyle görülüyor ki Safâyî Tezkiresi de dâhil olmak üzere şair hakkında bilgi veren pek çok kaynakta Edirneli şaire ait olarak gösterilen *Şîşe-i 'arş-ı berîne vaz' eder Kerrûbiyân* mısraı ile başlayan beytin söz konusu *Dîvân* içerisinde bulunmayışı A. Bâdî'nin dikkatini çekmemiştir. Safâyî, Sâlim, İ. Belîğ, Şeyhî Mehmed gibi biyografi yazarları tarafından aktarılan bu şiir örneğine A. Bâdî'nin eserinde de tesadüf etmekteyiz. Bâdî'nin kendinden önceki biyografik kaynaklardan ayrıldığı bir diğer husus ise şairin ölüm tarihini 1108/1696-97 olarak göstermesidir.²⁷

Mehmed Siraceddîn ise tezkiresinde²⁸ ünlü şarkiyatçı Hammer'in *Osmanlı Şiir Sanatı ve Tarihi*'nde kaydettiği bilgileri aynen aktarır. M. Siraceddîn'in Rüşdî başlığı altında Hammer'den aktardığı bilgiler şöyledir: Asıl adı Mehmed'dir. Edirnelidir. 'Ammeci lakabıyla meşhurdur. Kâdî-asker Câmî-i Şerifi'ne hatip olmuştur. Şairin ölüm tarihi önceki çalışmalardan farklı olarak 1115/1703-4 olarak gösterilmiştir. M. Siraceddîn, bu bilgilerin devamında *zeyl* başlığı altında şairin adı hususunda Hammer ile aynı görüşte olmadığını belirten şu ifadelerle yer vermiştir:

“Mütercem-i mûmâ-ileyh sâhib-i dîvândır. İsmi Sâlim, Şeyhi, Safâyî tezkirelerinin üçü de “Mehmed” kaydediyorlar ise de isminin “Ahmed” olduğu dîvânında kendi lhyesine söylediği şu târîh ile müsbettir:

*Ahmedâ hattûñ mübârek ide Hak (1074-1663)”*²⁹

M. Siraceddîn, zeylinin devamında şairin mahlasının Rüşdî olduğunu bu hususta asıl yanılığa düşenin Safâyî değil; Sâlim olduğunu Ahmed Bâdî'de olduğu gibi yinelemiştir. Araştırmacı Hammer'in aslında *Rüşdî Dîvânı*'nda bulunmayan “*Şîşe-i 'arş-ı berîne...*” ile başlayan şiir örneğine, zeyl kısmında *Rüşdî Dîvânı*'ndan aldığı şiir örneklerini de eklemiştir.³⁰ Böylelikle günümüzdeki kaynakların pek çoğunda adına tesadüf ettiğimiz 'Ammeci lakaplı Edirneli Ahmed Rüşdî adlı bir zat ortaya çıkmıştır.

Bir başka 20. yüzyıl biyografi yazarı Nail Tuman ise çalışmasında şairin mahlasını Rüşdî, asıl adını Mehmed olarak aktarmakla birlikte Mehmed Siraceddîn'in eserinde şairin adını Ahmed olarak verdiği bilgisine de değinmiştir.³¹

Edirneli şaire ait bilgi veren bir diğer kaynak ise O. Nuri Peremeci tarafından kaleme alınan *Edirne Tarihi*'dir. Peremeci, şairi Ahmed Rüşdî olarak tanıtmış ancak şairin ölüm tarihi hususunda ilk dönem tezkire yazarlarına katılarak 1105/1693-94 bilgisini vermiştir.³²

Şairin asıl adı ve mahlası hususundaki bilgilere ihtiyatlı yaklaşan ve bu husustaki farklı görüşlere yer veren R. Canım ise *Edirneli Şairler* adlı eserinde şairi her ne kadar Rüşdî Mehmed

27 Adıgüzel, “Edirneli Ahmet Bâdî'nin “Riyâz-ı Belde-i Edirne” Adlı Eserinin Tezkire Kısmı”, 174.

28 M. Siraceddîn tarafından 1325/1907 yılında kaleme alınan *Mecma'-i Şu'arâ ve Tezkire-i Üdebâ*, aslında ünlü şarkiyatçı Hammer'in *Osmanlı Şiir Sanatı Tarihi* adlı eserinin 4. cildinin bir kısmının Türkçeye tercümesidir. Ancak M. Siraceddîn, eserde görmüş olduğu yanlışlıkları düzeltip eksiklikleri tamamlayarak esere adeta bir telif hüviyeti kazandırmıştır. Esere yönelik detaylı bilgi için bk. Siraceddîn, *Mecma'-i Şu'arâ ve Tezkire-i Üdebâ*, 10-11.

29 Siraceddîn, *Mecma'-i Şu'arâ ve Tezkire-i Üdebâ*, 26.

30 Siraceddîn, *Mecma'-i Şu'arâ ve Tezkire-i Üdebâ*, 26-27.

31 Kaya, “Mehmet Nâil Tuman ve Tuhfe-i Nâilî'si (İnceleme-Metin-İndeks Sayfa 301-400)”, 123-26.

32 Osman Nuri Peremeci, *Edirne Tarihi* (İstanbul: Resimli Ay Matbaası, 1939), 263.

(ö. 1105/m.1693) başlığı altında tanıtılsa da *Sicill-i Osmânî* ve *Beliğ* tezkiresinde adından Reşid Mehmed olarak söz edildiğine değinmiş ve şairin kaynaklarda 19. yüzyıl divan şairlerinden Rüşdî Ahmed Efendi ile karıştırıldığı bilgisini de eklemiştir.³³

Tezkirelere Göre Divan Edebiyatı İsimler Sözlüğü'nde aynı şair, Reşid ve Rüşdî mahlasları altında iki ayrı şair gibi kaydedilerek kısaca tanıtılmıştır.

“Reşid: Edirne’de doğdu. Asıl adı Mehmet’tir. (Kay: Salim)”³⁴

“Rüşdî: Edirne’de doğdu. Asıl adı Mehmet olup Ammeci Çelebi sanıyla tanındı. Kazasker Camiine hatip oldu. Kur’an’ı 17 çeşit okuyabiliyordu. Nesih ve sülüs ustasıydı. Güzel tarihleri vardır. (Kay: Salim)”³⁵

Yukarıdaki bilgilerden de anlaşılacağı üzere 20. yüzyıl öncesi kaynaklarda asıl adı Mehmed mahlası ise Reşid ya da Rüşdî olarak geçen Edirneli şair; M. Siraceddîn, O. N. Peremeci ve A. Bâdî tarafından *Rüşdî Dîvânı*'nda yer alan isim ve mahlas bilgisinin gerekçe gösterilmesi sonucu Edirneli Ahmed Rüşdî'ye dönüşmüştür. Söz konusu *Dîvân*'da yer alan şiir örneklerinin eski ve yeni dönem kaynaklarında Mostarlı Ahmed Rüşdî'ye de ait olarak gösterilmesi, şairin adının Ahmed olduğu bilgisine 20. yüzyıl öncesi biyografik kaynaklarda tesadüf edilmemesi ve yine şaire ait olduğu iddiasıyla kaynaklarda en çok yer bulan “Şîşe-i ‘arş-ı berîne vaz’ ider kerrûbiyân mısra ile başlayan beytin söz konusu *Dîvân* içerisinde yer almayışı Ahmed Rüşdî adlı Edirneli bir zatın 17. yüzyılda yaşamış olma ve bahsi geçen *Dîvân*'ın yazarı olma ihtimalini oldukça zayıflatmaktadır.

Şair hakkında bilgi veren biyografik kaynaklar incelendiğinde bu kaynaklarda şairin 16 farklı şiirine yer verildiği görülmüştür. Bu şiirlerden 11’i sadece A. Bâdî'nin *Riyâz-ı Belde-i Edirne* adlı eserinde şaire isnat edilmiştir ki bunlardan bazıları bilhassa 18. yüzyılda kaleme alınan tezkirelerde Mostarlı Ahmed Rüşdî'ye ait olarak gösterilen şiirler içinde yer almaktadır. Örneğin *Nâfe-i Çîn u Hutun turrana olmaz hem-bû* mısra ile başlayan gazel Safâyi, Sâlim ve İ. Belîğ tezkirelerinde Mostarlı Ahmed Rüşdî'ye ait olarak gösterilirken³⁶ A. Bâdî tarafından Edirneli Ahmed Rüşdî'ye atfedilmiştir. Yine Bâdî'nin aksine *Didüm hattun görünce safha-i ruhsâr-ı dildârun ile* başlayan müfred; İ. Belîğ'in *Nuhbetü'l-âsâr*'ı³⁷ ve Şeyhî Mehmed'in *Vekâyiü'l-Fuzalâ*'sında³⁸ Mostarlı Ahmed Rüşdî'ye ait olarak gösterilen şiirlerdendir. *Bir kere gelüp yoklamadun kendi çerâgun ile* başlayan müfred de Şeyhî Mehmed'in *Vekâyiü'l-Fuzalâ*'sında³⁹ Mostarlıya ait olarak gösterilmektedir.

33 Rıdvan Canım, *Başlangıçtan Günümüze Edirne Şairleri* (Ankara: Akçağ Yayınları, 1995), 337.

34 İpekten vd., *Tezkirelere Göre Divan Edebiyatı İsimler Sözlüğü*, 393.

35 İpekten vd., *Tezkirelere Göre Divan Edebiyatı İsimler Sözlüğü*, 395.

36 Altuner, “Safâî ve Tezkiresi (İnceleme-Tenkitli Metin-İndeks)”, 256.; İsmail Belîğ, *Nuhbetü'l-Âsâr li-Zeyli Zübdetü'l-Eş'ar*, 123.; Mîrzâ-zâde Mehmed Sâlim, *Tezkiretü'ş-Şu'arâ (İnceleme-Metin)*, 220.

37 İsmail Belîğ, *Nuhbetü'l-Âsâr li-Zeyli Zübdetü'l-Eş'ar*, 125.

38 Şeyhî Mehmed, *Vekâyiü'l-Fuzalâ Şeyhî'nin Şakâ'ik Zeyli*, 2301.

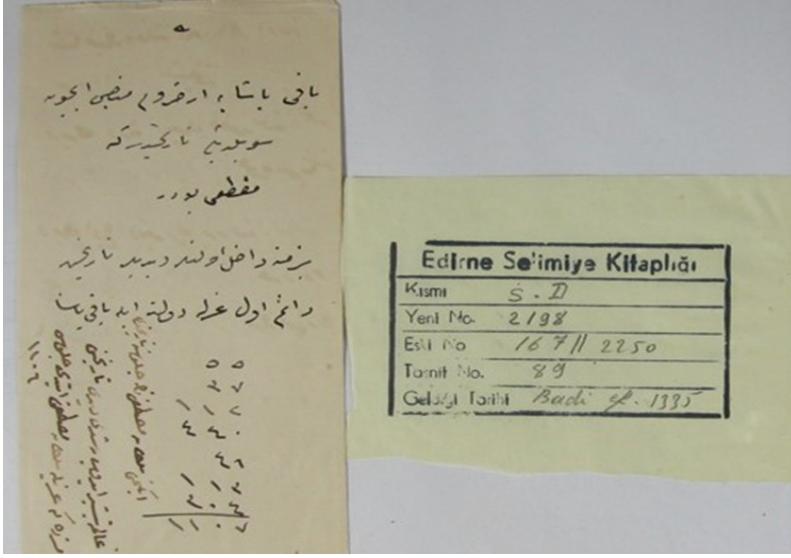
39 Şeyhî Mehmed, *Vekâyiü'l-Fuzalâ Şeyhî'nin Şakâ'ik Zeyli*, 2301.

17. yüzyılda Edirneli Ahmed Rüşdî adlı bir zatın yaşadığını ve söz konusu *Dîvân*’ın ona ait olduğunu günümüz araştırmacılarına düşündüren en önemli dayanak noktası yukarıda da belirttiğimiz gibi Tunadurur ve Doğan’ın tez çalışmalarına kaynaklık eden *Dîvân*’ın Selimiye nüshasının başında yer alan *Dîvân-ı Ahmed Rüşdî eş-şehîr Edirnevî Bi ‘Ammeci Çelebî* ibaresidir. Buna mukabil *Dîvân*’ın Yapı Kredi Sermet Çifter 505 numaralı nüshasının başında *Dîvân-ı Rüşdî-i Mostarî el-Ma ‘rûf bi-Sahhâf* ifadesi yer alırken; Revan 782/1’de kayıtlı nüshasında matlalar *‘İbtîdâ-yı Metâli ‘-i Merhûm Rüşdî Efendi eş-Şöhret-i bi-Sahhâf* başlığı altında verilmiştir. *Dîvân*’ın müellifine yönelik nüshalarda yer alan bu iki farklı bilgi, söz konusu nüshaların daha titiz bir şekilde tetkik edilmesi gerekliliğini bizlere göstermiştir. Edirne Selimiye nüshası daha dikkatli bir şekilde incelendiğinde söz konusu yazmanın Ahmet Badi Efendi kütüphanesinin Selimiye Kütüphanesine devredilmesiyle⁴⁰ gelen yazmalardan olduğunu göstermiştir. Yazmanın kütüphaneye geliş tarihinin yazıldığı kısımda “Bâdî 1335” ibaresi yer almaktadır. Ahmed Bâdî’nin söz konusu yazmayı gördüğünü ve Rüşdî maddesini yazarken bu eserden faydalandığını bizlere gösteren bir başka husus ise Bâdî’nin çalışmasında Edirneli şaire ait olduğu iddiasıyla daha önce başka kaynaklarda tesadüf etmediğimiz şiir örneklerine yer vermesidir. Selimiye nüshasında bulunan şairin adı, lakabı ve memleketi hakkında bilgi veren ibarenin ise müellif tarafından yazılmamış olduğu açıktır. Zira ibarede şairin ‘Ammeci lakabıyla tanındığı dile getirilmektedir ki bu bilgi ya müstensih ya da esere aşına bir başka kişi tarafından eklenmiş olmalıdır. Tüm bu veriler bize nüshanın başında yer alan ve eserin yazarına ait kırmızı mürekkeple yazılan bu bilginin sonradan Ahmed Bâdî ya da başka bir şahıs tarafından eklenmiş olabileceğini düşündürmektedir.

Son olarak söz konusu *Dîvân*’ın Edirneli Ahmed Rüşdî’ye ait olmadığını güçlendiren bir diğer kanıt ise Edirneli Ahmed ya da Mehmed adı ile anılan şahsın ölüm tarihinin kendisi hakkında bilgi veren pek çok kaynakta 1105/1693-94 olarak kaydedilmesidir. Oysa *Dîvân*’da Bâkî Paşa’nın vezirlik rütbesine terfi etmesi üzerine düşürülmüş tarih manzumesi 1107/1695 senesini işaret etmektedir ki bu tarihte şairin hayatta olmadığı dolayısıyla da böyle bir olayı görmesinin ve yazmasının mümkün olmadığı açıktır. Öyle sanyoruz ki Ahmed Bâdî Efendi, *Dîvân*’da yer alan bu tarih manzumesini göz önünde bulundurarak şairin ölüm tarihini diğer kaynaklardan farklı olarak 1108/1696-97 olarak göstermiştir.⁴¹ Nitekim *Dîvân*’ın Selimiye nüshası üzerine düşürülen notlarda Bâkî Paşa’ya ait tarih beyti kaydedilmiştir.

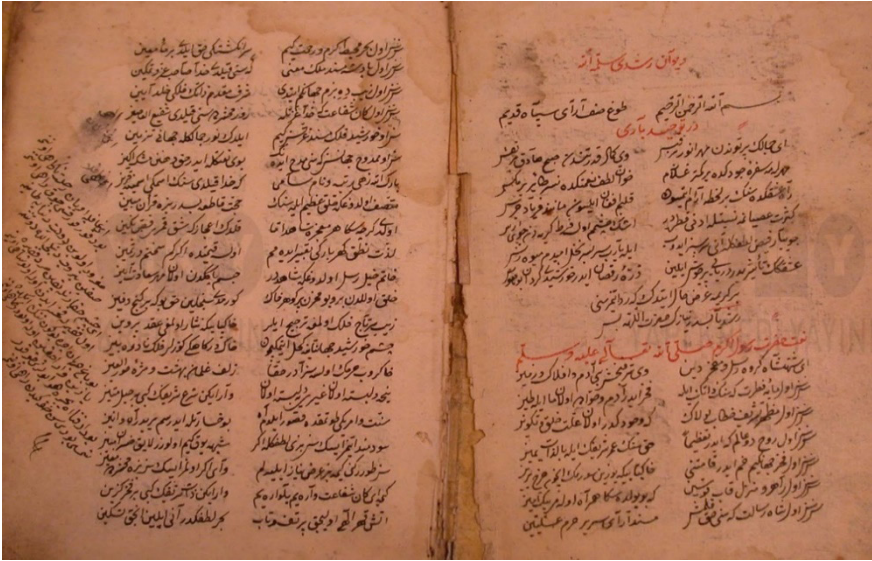
40 Bâdî Kütüphanesine yönelik bilgi için bk. http://www.selimiye.yek.gov.tr/Home/ShowLink?LINK_CODE=3.

41 Adıgüzel, “Edirneli Ahmet Bâdî’nin “Riyâz-ı Belde-i Edirne” Adlı Eserinin Tezkire Kısmı”, 172.

Resim 3. Ahmet Rüştü Edirneli, Edirne Selimiye Yazma Eserler Kütüphanesi, Numara 2198, 1a.

Oysa *Divân*'ın şu ana kadar tespit edilebilen en eski tarihli nüshası olan 20 Cemaziyelâhir 1110/25 Aralık 1698'de istinsah edilen Yapı Kredi Sermet Çifter Araştırma Kütüphanesi 582 numarada kayıtlı nüshasının başında yer alan *Divân-ı Rüşdî Sellemehu'llâh* (Allah ona sağlık versin.) ibaresinden şairin söz konusu tarihte hâlâ hayatta olduğu anlaşılmaktadır. Görüleceği üzere nüshanın istinsah tarihi, A. Bâdî'nin Edirneli Ahmed'in ölüm tarihi olarak aktardığı 1108/1696-1697 tarihinden de sonraki bir tarihi işaret etmektedir.

Resim 4. Yapı Kredi Sermet Çifter Araştırma Kütüphanesi. Numara 582, 1b.

Sonuç

Çalışmamızda çeşitli deliller sunularak şu sorulara cevap aranmaya çalışılmıştır:

1. 17. yüzyılda kaleme alınan *Rüşdî Dîvânı* gerçekte kime aittir?
2. Tunadurur, Doğan ve Yörür'ün *Dîvân*'ın sahibi olarak gösterdiği Edirneli Ahmed Rüşdî, gerçekte var mıdır?
3. Yukarıda zikredilen ve tam olarak çözüme kavuşmamış bu iki hususun eski ve yeni dönem çalışmalarına yansımaları ne şekilde olmuştur?

Yapmış olduğumuz araştırmalar neticesinde *Rüşdî Dîvânı*'nın yazarının Sahhaf lakabıyla anılan Mostarlı Ahmed Rüşdî olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Tunadurur, Doğan ve Yörür'ün eserin yazarı olarak gösterdiği ve 17. yüzyılda yaşadığını iddia ettiği Edirneli Ahmed Rüşdî adlı zatın ise gerçekte var olmadığı, bu zatın aslında Edirneli Reşîd Mehmed'e ait bilgilerin zaman içerisinde değişime uğraması sonucu oluşturulmuş hayalî bir şahıs olduğu tespit edilmiştir. Eski ve yeni dönem araştırmacılarını böyle bir yanılgıya götüren ilk kaynağın *Safâî Tezkiresi*'ndeki bilgiler olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Reşîd mahlaslı, 'Ammeci lakabıyla meşhur Edirneli Mehmed'in mahlas bilgisinin söz konusu tezkirede sehven Rüşdî olarak verilmesi ve Mostarlı Ahmed Rüşdî ile bu zat için verilen şiir örneklerinin aynı eserden alınmış oluşunun daha sonra yapılacak çalışmalarda yanlışların ilk kaynağı olduğu görülmüştür. 20. yüzyıl ve sonrasındaki bazı biyografik kaynaklarda söz konusu yanlışlara yenilerinin eklenmesi ve *Dîvân*'ın Selimiye nüshasına sonradan eklendiğini düşündüğümüz *Dîvân-ı Ahmed Rüşdî Edirnevî eş-şehîr bî- 'Ammeci Çelebi* ibaresinin zaten üzerinde iki defa yüksek lisans çalışması

yapılarak tenkitli metni oluşturulmuş bir eserin, Tunadurur tarafından üçüncü defa ‘Ammeci Rüşdî Ahmed adlı hayalî bir şahsa atfedilerek tekrar çalışılmasına ve bu çalışma referans gösterilerek Doğan tarafından yeni bir tez çalışmasının yapılmasına yol açmıştır. Ayrıca yukarıda bahsi geçen çalışmalardaki bilgileri referans alarak 17. yüzyılda yaşadığı iddia edilen Edirneli Ahmed Rüşdî’yi tanıtan ansiklopedi maddeleri ve onun eserine değinen makaleler yazılması bu zincirin son halkası olmuştur.

Çalışmamızda Klasik Türk edebiyatında yaşanmış ve yaşanması muhtemel karışıklıklardan birine dikkat çekilmiş, söz konusu karışıklığın çeşitli deliller ışığında çözüme kavuşturulmasına gayret edilmiş, bu sayede edebiyat tarihine bir nebze de olsa katkıda bulunulmaya çalışılmıştır.

Hakem Değerlendirmesi: Dış bağımsız.

Çıkar Çatışması: Yazar çıkar çatışması bildirmemiştir.

Finansal Destek: Yazar bu çalışma için finansal destek almadığını beyan etmiştir.

Peer-review: Externally peer-reviewed.

Conflict of Interest: The author has no conflict of interest to declare.

Grant Support: The author declared that this study has received no financial support.

Kaynaklar / References

- Adıgüzel, Niyazi. “*Edirneli Ahmet Bâdî’nin “Riyâz-ı Belde-i Edirne” Adlı Eserinin Tezkire Kısmı*”. Doktora tezi, Trakya Üniversitesi, 2008.
- Ahmet Rüşdü Edirneli, *Divanı Ahmet Rüşdü*, Edirne, Edirne Selimiye Yazma Eserler Kütüphanesi, 2198, 1a-76b, Kopyalanma tarihi 1158 (1745).
- Aksoyak, İsmail Hakkı. “RÜŞDÎ, Mehmed/Ahmed Rüşdî Efendi”. *Türk Edebiyatı İsimler Sözlüğü (TEİS)*. 2014. Erişim 15 Ağustos 2022. <https://teis.yesevi.edu.tr/madde-detay/rusdi-mehmed-rusdi-efendi-siracda>.
- , “RÜŞDÎ, Ahmed Efendi”. *Türk Edebiyatı İsimler Sözlüğü (TEİS)*. 2014. Erişim 15 Ağustos 2023. <https://teis.yesevi.edu.tr/madde-detay/rusdi-ahmed-efendi>.
- , “Rüşdî, Sahaf Ebu’r-Reşid Ahmed Rüşdî Efendi”. *Türk Edebiyatı İsimler Sözlüğü (TEİS)*. 2014. Erişim 15 Ağustos 2023. <https://teis.yesevi.edu.tr/madde-detay/rusdi-sahaf-eburresid-ahmed-rusdi>.
- Altuner, Nuran. “*Safâi ve Tezkiresi (İnceleme-Tenkitli Metin-İndeks)*”. Doktora tezi, İstanbul Üniversitesi, 1989.
- Arslan Mehmet. “RÜŞDÎ PAŞA, Ahmed Rüşdî Paşa, Gedizli”. *Türk Edebiyatı İsimler Sözlüğü (TEİS)*. 2014. Erişim 15 Ağustos 2023. <https://teis.yesevi.edu.tr/madde-detay/rusdi-pasa-ahmed-rusdi-pasa-gedizli>.
- Bursalı Mehmed Tahir. *Osmanlı Müellifleri*. 3 cilt. İstanbul: Meral Yayınevi, 1972.
- Canım, Rıdvan. *Başlangıçtan Günümüze Edirne Şairleri*. Ankara: Akçağ Yayınları, 1995.
- Doğan, Gurbet. “*Edirneli Ahmed Rüşdî Dîvânı (Bağlamlı Dizin ve İşlevsel Sözlük)*”. Yüksek Lisans tezi, Gaziantep Üniversitesi, 2021.
- Ekici, Hatice. “*Sahhaf Rüşdî ve Divanı’nın Tenkitli Metni*”. Yüksek Lisans tezi, Balıkesir Üniversitesi, 2006.

- İmamoğlu, Fatma. «Dîvân (Rüşdî, Ebu'r-Reşîd Ahmed Efendi)». *Türk Edebiyatı Eserler Sözlüğü (TEES)*. 2022. Erişim 15 Ağustos 2023. <http://tees.yesevi.edu.tr/madde-detay/divan-rusdi-ebu-r-resid-ahmed-efendi>.
- İpekten, Halûk, Mustafa İsen, Recep Toparlı, Naci Okçu ve Turgut Karabey. *Tezkirelere Göre Divan Edebiyatı İsimler Sözlüğü*. Ankara: Kültür Turizm Bakanlığı Yayınları, 1988.
- İsmail Belig. *Nuhbetü'l-Âsâr li-Zeyli Zübdetü'l-Eş'ar*. Hazırlayan Abdülkerim Abdulkadiroğlu. Ankara: Atatürk Kültür Merkezi Başkanlığı Yayınları, 1999.
- Kadrić, Adnan. “Uvod U Poetiku Divana Ahmeda Rušdija Mostarca”. *Prilozi Za Orijentalnu Filologiju Izlazi Jedanput Godisnje* 71 (2022): 97-124.
- Karataş, Muzaffer. “Sâlim Tezkiresinde Safâyî ve Tezkiresine Tenkitler”, *Hikmet-Akademik Edebiyat Dergisi* [Journal of Academic Literature] 4/9 (2018): 173-188.
- Kaya, Resul. “*Mehmet Nâil Tuman ve Tuħfe-i Nâilî'si (İnceleme-Metin-İndeks Sayfa 301-400)*”. Yüksek Lisans tezi, Balıkesir Üniversitesi, 2008.
- Kayhan, Hasibe. “*Rüşdi (Hayatı, Edebi Kişiliği ve Divanının Tenkitli Metni)*”. Yüksek Lisans tezi, Selçuk Üniversitesi, 1991.
- Kesik Beyhan. “RÜŞDÎ, Ahmed Rüşdî Efendi”, *Türk Edebiyatı İsimler Sözlüğü (TEİS)*. 2015. Erişim: 15 Ağustos 2023. <https://teis.yesevi.edu.tr/madde-detay/rusdi-ahmed-rusdi-efendi>.
- Mîrzâ-zâde Mehmed Sâlim Efendi. *Tezkiretü's-Şu'arâ (İnceleme-Metin)*. Hazırlayan Adnan İnce. Ankara: Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, 2018.
- Peremeci, Osman Nuri. *Edirne Tarihi*, İstanbul: Resimli Ay Matbaası, 1939.
- Rüşdî, *Sahhâf Rüşdî Divanı*. İstanbul, İstanbul Üniversitesi, Türkçe Yazma Eserler Kütüphanesi, Türkiye Yazmaları 2946/1, 1a-44b.
- Rüşdî, *Divân*. İstanbul, Yapı Kredi Sermet Çifter Araştırma Kütüphanesi, 505, 1a-44b.
- Rüşdî, *Divân*. İstanbul, Yapı Kredi Sermet Çifter Araştırma Kütüphanesi, 582, 1a-24b.
- Seyrekzâde Mehmet Âsım. *Zeyli Zübdetül-Eş'âr*. Hazırlayan Ali Osman Coşkun. Ankara: Kültür Turizm Bakanlığı Yayınları, 2019.
- Siraceddin, Mehmet. *Mecma'-i Şu'arâ ve Tezkire-i Üdebâ*. Hazırlayan Mehmed Arslan. Ankara: Kültür Turizm Bakanlığı Yayınları, 2018.
- Süreyya, Mehmed. *Sicill-i Osmanî*. 5 cilt. Hazırlayan Nuri Akbayar. İstanbul: Türk Vakfı Yurt Yayınları, 1996.
- Şeyhi Mehmed Efendi. *Vekâyiü'l-Fuzalâ Şeyhi'nin Şakâ'ik Zeyli*. 4 cilt. Hazırlayan Ramazan Ekinci. İstanbul: Türkiye Yazma Eserler Kurumu Başkanlığı Yayınları, 2018.
- Tunadurur, Melike. “*Edirneli Ahmed Rüşdî Divanı*”. Yüksek Lisans tezi, Trakya Üniversitesi, 2012.
- Türkiye Yazma Eserler Kurumu Başkanlığı, Selimiye Yazma Eser Kütüphanesi. Erişim 20 Ağustos 2023. http://www.selimiye.yek.gov.tr/Home/ShowLink?LINK_CODE=3.
- Yörtür, Ali. “Bu Dîvân Kimin? Üç Tez, İki Şair, Bir Dîvân: Edirneli Ahmed Rüşdî Dîvânı Üzerine”. *Payitaht Edirne Üzerine Dil-Tarih-Edebiyat Araştırmaları* içinde, 139-147. Çanakkale: Paradigma Akademi Yayınları, 2021.